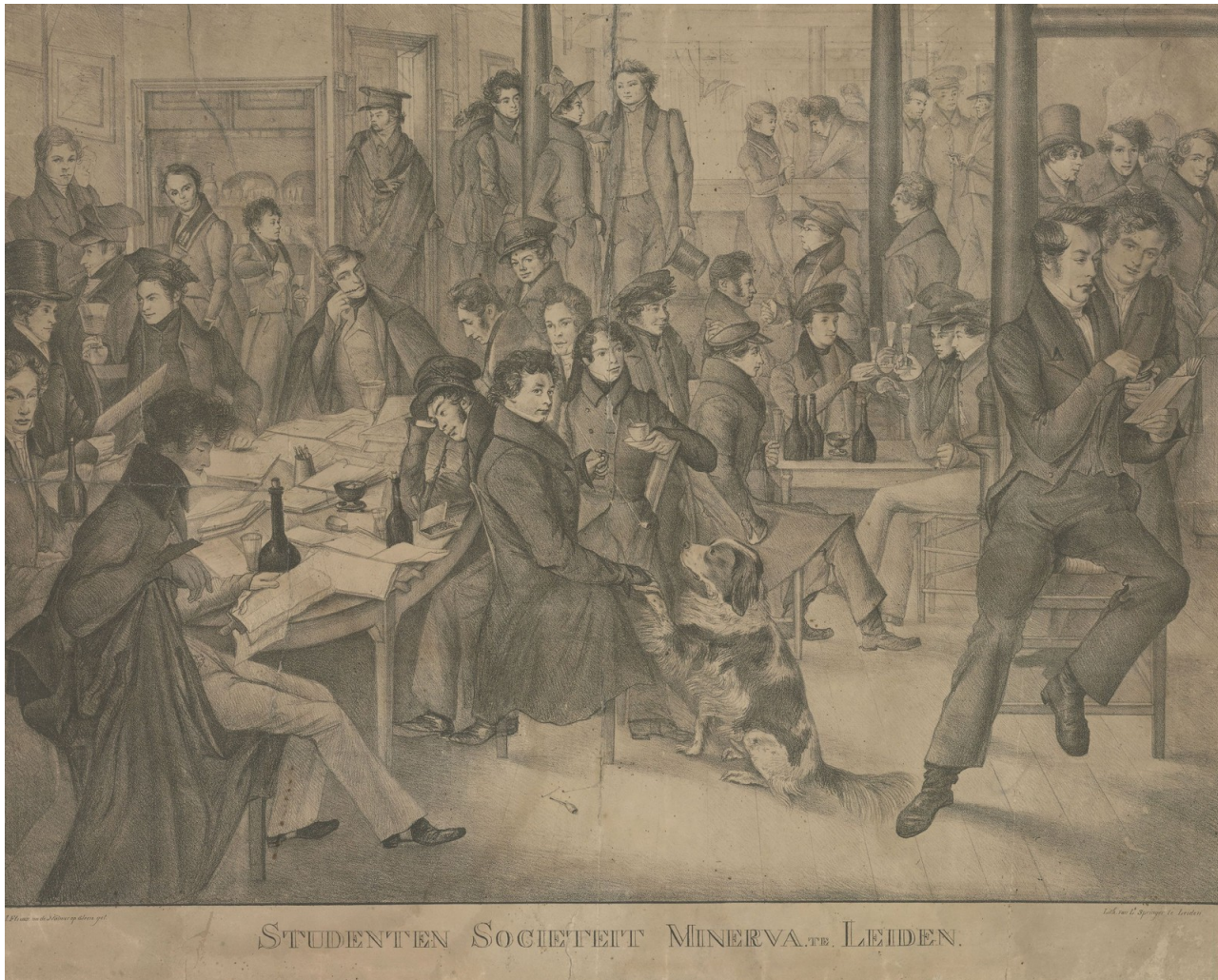

Non possum dicere quare (bis)

10 augustus 2026 door [Vincent Hunink](#) – [1 Reactie](#)

Studenten in de sociëteit van Minerva te Leiden, litho van J. Fleuss, midden 19e eeuw. Bron: Erfgoed Leiden, publiek domein (CC0).

Op Neerlandistiek werd op 7 augustus [aandacht geschonken aan het Latijn](#). Marc van Oostendorp ging in op de bekende gedichten van Piet Paaltjens, en wees erop dat in diens bundel *Snikken en grimlachjes* ook Latijnse vertalingen van enkele gedichten zijn opgenomen. Voor die Latijnse teksten is tot nu toe maar weinig aandacht geweest. Heel mooi en terecht dus, die bijdrage.

Jammer alleen dat Marc van Oostendorp (MvO) ronduit negatief is over de resultaten. De vertalingen zijn 'niet zo heel sterk', is zijn eerste indruk, het Latijn is geen klassiek Latijn, en de vertaling slaat allerlei dingen uit het

Nederlandse origineel plat. Aan het einde spreekt hij zelfs van 'kreupel Latijn', dat alleen maar dient om de ironische studententoon uit te breiden.

Met dit oordeel wordt volgens mij geen recht gedaan aan het besproken Latijn en aan de maker ervan. Daarom hier een kort weerwoord. Voor de goede orde herhaal ik om te beginnen even de Nederlandse en Latijnse tekst in kwestie:

*Hoor ik op Sempre een waldhoorn,
Of ook wel een Turksche trom,
Dan moet ik zoo bitter weenen;
En – ik weet zelf niet waarom.*

*Vraagt een der werkende leden:
'Hoe kan een Turksche trom
Of een waldhoorn u zoo roeren?' –
Dan weet ik zelf niet waarom.*

*Is 't wijl in beter dagen
Een vriend de Turksche trom
Niet onverdienstlijk bespeelde?
Ach, ik weet zelf niet waarom.*

*In studiosorum concentu
Audito sono buccinae
Vel tympani, lacrimas fundo;
Nec dicere possum quare.*

*Ex musicis si quis me rogat;
'Cur tympani aut buccinae
Tantopere sonus te movet?' –
Non dicere possum quare.*

*Num quod, rebus adhuc secundis,
Amicus non plane prave
Tympanum pulsare solebat? –
Non dicere possum quare.*

Vorm en metrum

Klassiek Latijn is de vertaling inderdaad niet, maar daarmee is het metrum nog niet wat MvO ervan maakt: 'een soort Latijns heffingenvers met drie beklemtoonde lettergrepen per regel en een onbepaald aantal onbeklemtoonde.' De gekozen vorm is juist strak, met een vast aantal lettergrepen en vier accenten per regel, en een strikte parallellie tussen regels 1 en 3 tegenover 2 en 4:

*In stúdiósorúm concéntu
Audíto sóno búccináe
Vel týmpaní, lacrímas fúndo;
Nec díceré possúm quaré.*

Technisch gezien: het zijn jambische dimeters (viervoeters) met in de oneven regels een hypermetrische, onbeklemtoonde slotlettergreep. Dat de metrische accenten eventueel strijdig zijn met het natuurlijke Latijnse woordaccent (studiosórum, lácrimas, póssum) is geen bezwaar binnen deze vorm, die duidelijk leentjebuurt speelt bij middeleeuwse liederen. De bekendste verzameling daarvan, de zogeheten *Carmina Burana* (12e/13e eeuw), laat allerlei soorten verzen in deze trant zien. Ongetwijfeld zijn de liefdes- én drinkliederen uit die verzameling een directe inspiratie voor de Latijnse vertaler geweest. Daarnaast doet de vorm denken aan die van middeleeuwse hymnen, zoals *Pánga língua glóriósi / córporís mystériúm* en *Tántum érgo sácraméntum / vénerémur cérnúí*, beide van Thomas van Aquino (13e eeuw).

Geliefd

Dan de bezwaren tegen de inhoud. Volgens MvO doet *quis ex musicis* ('een van de muzikanten') geen recht aan het ironische 'een der werkende leden'. Maar je zou dit ook juist kunnen zien als een verbetering, als *vertaalcijns*: in het Latijn is het logischer en compacter om een van de muzikanten te laten reageren op des dichters emotie. Eigenlijk is dat beter dan een 'arbeider', die verder in de tekst geen rol heeft.

Ook de Latijnse muziekinstrumenten moeten het ontgelden: *tympanum* en *buccina* lijken 'minder vulgair' dan de Turkse trom en de waldhoorn. Het ontgaat me even waarom die laatste twee als vulgair zouden moeten gelden. Maar verder zou ik zeggen: gewoon prima vertaald naar begrippen die in het Latijn gebruikelijk zijn.

Het pièce de résistance van MvO's kritiek lijkt dat het *ik* aan het begin wordt 'weggepoetst' door de ingewikkelde Latijnse constructie van ablativus absolutus waarin dat 'wanhopig zoekende ik' verdwijnt. Tja, dat onpersoonlijke is nu eenmaal een van de kenmerken van die constructie, die in geschreven Latijn erg geliefd is. Als de vertaler er iets simpels en persoonlijks van had gemaakt zoals *audiens sonum* ('het geluid horend') of *cum sonum audiam* ('wanneer ik het geluid hoor') had zijn Latijn niet zo mooi geklonken. Of beter gezegd: had zijn Latijn eruit gezien als vertaald Nederlands. En dat willen we niet, toch?

Omzetting

Of ergens wel? MvO concludeert: 'Het zijn kortom niet echt vertalingen die de gemiddelde Romeinse lezer hetzelfde laten ervaren als de Nederlandse lezer van het origineel.' Hierin lees ik het oude, onuitroeibare idee dat een vertaling honderd procent identiek moet zijn aan het origineel. Maar dat kan niet, een vertaling is juist 'hetzelfde anders': dezelfde tekst in een andere taal.

Meestal vertaal ik teksten vanuit het Latijn naar het Nederlands. Dan breek ik originele constructies zoals de ablativus absolutus of een ingewikkelde hypotactische periode op, en maak er, laat ik zeggen, korte hoofdzinnetjes van, zoals we die in het Nederlands graag hebben. Het origineel blijft daarmee dus exact wat het was, maar ik zet het om in goed Nederlands.

Paaltjens' studievriend Adriaan van Wessem heeft op zijn beurt *goed Latijn* willen schrijven. Dat vraagt om aanpassingen, concessies en ingrepen ten opzichte van het Nederlands. Die zijn hier, zo te zien, slagvaardig, deskundig en met goede smaak aangebracht. Voor dat laatste denk ik bijvoorbeeld aan de p-alliteratie in strofe 3, *quod amicus... plane prave tympanum pulsare solebat*. In het Latijn klinkt dat overtuigend. Of aan de slimme omzetting van 'op Sempre' (de onvertaaltbare naam van een Leids studentenorkest, *Sempre crescendo*) naar *in studiosorum concentu* ('in de samenzang van studenten').

Catullus en Martialis

Bovendien heeft Van Wessem, misschien ter compensatie van wat hij niet in zijn vertaling kon meenemen, ook details toegevoegd. In het Latijnse *non dicere possum quare* ('ik kan niet zeggen waarom') klinkt voor Latijns geschoolden onmiskenbaar een beroemd vers mee van de Romeinse dichter Catullus (1e eeuw v.Chr.), zijn gedicht 85:

*Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.
Nescio, sed fieri sentio et excrucior.
'Ik haat en ik heb lief. Waarom ik dat doe, vraag je misschien.
Ik weet niet, maar ik voel het gebeuren en lijd eronder.'*

En het is tevens een direct citaat uit een epigram van de dichter Martialis (1e eeuw n.Chr.), (1,32), en biedt daarmee dus een dubbele klassiek-intertekstuele laag:

*Non amo te, Sabidi, nec possum dicere quare.
Hoc tantum possum dicere: non amo te.*

*'Sabidius, ik mag jou niet. En ik kan niet zeggen waarom.
Ik kan maar één ding zeggen: ik mag jou niet.'*

De Latijnse versie van Paaltjens' gedicht is misschien geen wereldveroverende toppoëzie. Maar een zielige mislukking of flauwe grap is het toch ook niet.

Categorie: [Artikel](#), [Uitgelicht](#)

Tags: [19e eeuw](#), [Carmina Burana](#), [latijn](#), [Piet Paaltjens](#), [poëzie](#), [vertalen](#), [Vincent Hunink](#)